

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji
„Kościoły chrześcijańskie w systemach totalitarnych”.
Toruń, 16–17 czerwca 2011 r.**

W dniach 16–17 czerwca 2011 r. odbyła się w Toruniu międzynarodowa konferencja naukowa „Kościoły chrześcijańskie w systemach totalitarnych”. Jej organizatorami byli prof. UMK Waldemar Rozynekowski oraz dr Jarosław Kłaczek, sekretarzem mgr Witold Konopka, koordynatorem zaś, z ramienia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Marcin Swaczyna. Zjazd współorganizował Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz oddział toruński Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Śmiało można stwierdzić, że konferencja miała charakter ekumeniczny. W obradach udział wzięło trzydziestu przedstawicieli różnych wyznań chrześcijańskich: katolików, luteran i kalwinów, którzy rozważali tematykę zmagania Kościołów chrześcijańskich w Europie Środkowo-Wschodniej w czasach totalitarnych. Byli to naukowcy z Polski i Czech, reprezentujący takie placówki naukowe, jak: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet w Ostrawie, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Chrześcijańską Akademię Teologiczną, Politechnikę Opolską, Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, a także oddziały Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, Olsztynie i Radomiu.

Zjazd rozpoczął się w czwartek, 16 czerwca, o godz. 10.00 w Złotej Sali Pałacu Dąbskich. Podczas uroczystego otwarcia gości przywitali: kierownicy naukowi konferencji – prof. UMK Waldemar Rozynekowski i dr Jarosław Kłaczek. Przedstawili oni cel konferencji i jej ramowy plan. Głos zabrali także prof. dr hab. Andrzej Radziwiński (Rektor UMK), prof. dr hab. Jacek Wijaczka (Dyrektor Instytutu Historii i Archiwistyki UMK), Marek Smoczyk (Sekretarz Województwa Kujawsko-Pomorskiego) oraz Michał Zaleski (Prezydent Miasta Torunia). Punktem wspólnym przemówień było przede wszystkim nawiązanie do wielowyznaniowości panującej w nowożytnym Toruniu oraz do wielkiego wydarzenia, jakim było „Colloquium charitativum” z 1645 r., podczas którego przedstawiciele katolików, lute-

ran i kalwinistów debatowali w Toruniu nad osiągnięciem jedności wiary i pokoju religijnego między wyznaniami.

Pierwsza część obrad rozpoczęła się o godz. 10.30. W jej ramach wygłoszone zostały cztery referaty o tematyce syntetycznej, obejmujące działalność Kościołów chrześcijańskich podczas II wojny światowej i komunizmu. Przewodniczył im prof. dr hab. Andrzej Radzimiński. Jako pierwszy referat zaprezentował prof. dr hab. Jan Sziling (UMK) na temat „Polskie duchowieństwo diecezjalne w latach wojny i okupacji (1939–1945)”. Kolejny referat na temat „Za i przeciw w PRL-u. Z perspektywy Kościoła Ewangelicko-Reformowanego” podjął biskup Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, ks. Zdzisław Tranda. Następnie biskup Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburgskiego Wyznania w Republice Czeskiej, ks. Stanisław Piętaś z Uniwersytetu w Ostrawie, wygłosił referat „Śląski Kościół Ewangelicki Augsburgskiego Wyznania w okresie komunizmu”. Ostatni referat przed przerwą kawową wygłosił prof. dr hab. Wojciech Polak (UMK), który podjął temat „Kościół rzymskokatolicki a „Solidarność” (1980–1989)”.

Referaty wygłoszone po krótkiej przerwie dotyczyły działalności i funkcjonowaniu Kościołów chrześcijańskich podczas II wojny światowej. Prelegentami byli: dr Sebastian Piątkowski (IPN – Radom), który wygłosił referat „Polityka władz Generalnego Gubernatorstwa wobec duchowieństwa katolickiego 1939–1945 (na przykładzie dystryktu radomskiego)”, dr hab. Elżbieta Alabrudzińska prof. UMK z referatem „Działalność i losy wojenne biskupa Juliusza Burschego”, mgr Jerzy Platajs (Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa), który zaprezentował komunikat „Polscy kapelani Kościołów chrześcijańskich – ofiary NKWD”, dr Sylwia Grochowina (UMK) na temat „Kościół ewangelickie w Toruniu podczas okupacji niemieckiej (1939–1945)” oraz dr Leszek Zygmier (UMK), który z szerokiego tematu „Kościół płocki wobec systemów totalitarnych (1939–1945)” wybrał tylko zagadnienia dotyczące lat 1939–1945. Moderatorem tej części obrad był prof. dr hab. Jacek Wijaczka.

Druga część obrad odbyła się po dyskusji i przerwie obiadowej w Hotelu Akademickim o godz. 16.00. Moderatorem sekcji był prof. dr hab. Karol Karski (ChAT). Obrady rozpoczął dr hab. Olgierd Kiec, prof. UZ, występując z tematem „Polityka wyznaniowa władz Kraju Warty 1939–1945”. Kolejnym referentem była mgr Lucyna Żukowska (UG), która wygłosiła komunikat „Ewangelicki Kościół Unijny w Wolnym Mieście Gdańsku w okresie rządów NSDAP (1939–1945)”. Następnie dr Grażyna Kubica-Heller (UJ) wygłosiła referat „II wojna światowa w pamięci społecznej śląskich ewangelików – badania biograficzne”. Po niej komunikat „Kwestia obsadzania stanowisk kościelnych w latach 1949–1956 jako przykład polityki władz komunistycznych wobec Kościoła baptystycznego” zreferował mgr Włodzimierz Tasak (ChAT).

Po krótkiej przerwie kawowej wygłoszono ostatnich pięć referatów. Moderował im ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko (UWM). Jako pierwszy wystąpił dr hab. Grzegorz Jasiński prof. UWM, wygłaszając tekst „Świadkowie Jehowy na terenie Warmii i Mazur w PRL”. Po nim, temat „Działalność Służby Bezpieczeństwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w »Polsce powiatowej« (na przykładzie powiatów golubsko-dobrzyńskiego i lidzbarskiego) w latach 60. XX wieku” podjął dr hab. Mirosław Golon (UMK). Kolejny prelegent, dr Michał Białkowski (UMK), przedstawił komunikat „Aparat bezpieczeństwa wobec Klubów Inteligencji Katolickiej w latach 1956–1970. Wybrane zagadnienia”. Następnie dr Wojciech Sławiński (KUL) zaprezentował referat „Taktyka „pięciu kroków”. Cele i działalność aparatu bezpieczeństwa wobec mniejszości wyznaniowych w latach 1945–1965”. Pierwszy dzień obrad zakończył wygłoszony przez mgr Ewę Józwiak z Warszawy komunikat „Aspekt teologiczny orędzi i oświadczeń Kościołów ewangelickich w Polsce w okresie totalitaryzmów”.

Następnego dnia, w piątek 17 czerwca, ponownie w sali konferencyjnej Hotelu Akademickiego, odbył się drugi dzień zjazdu. Obrady rozpoczęły się o godz. 9.00, a przewodniczyła im prof. dr hab. Zofia Waszkiewicz (UMK). Prof. dr hab. Tadeusz Stegner (UG), jako pierwszy, przedstawił referat „Losy ewangelika w PRL ze wspomnień własnych i rodziny”. Ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko poświęcił wystąpienie tematowi „Władze partyjno-państwowe wobec obchodów milenijnych w diecezji warmińskiej”. Dr Józef Szymeczek z Uniwersytetu w Ostrawie wystąpił z tematem „Kościoły protestanckie w Czechosłowacji w polityce aparatu komunistycznego po 1948 roku”. Z kolei dr hab. Wanda Musialik, prof. PO wygłosiła referat „Stosunek władz państwowych do zakonów żeńskich w 2. połowie lat 40. XX wieku na przykładzie Śląska”.

Po krótkiej przerwie przy stole moderatorskim zasiadł prof. dr hab. Tadeusz Stegner. W czasie tej części referaty wygłosili: prof. dr hab. Karol Karski „Polska Rada Ekumeniczna i jej uwikłanie w system komunistyczny”, dr Witalij Rosowski (KUL) „Kościół katolicki na terenie USRR po 1945 roku”, dr hab. Stefan Dudra, prof. UZ „Represje władz wobec metropolity Dionizego po II wojnie światowej”, prof. dr hab. Zofia Waszkiewicz „Zwolennicy i kontestatorzy postaw Prymasa Józefa Glempa w latach 80. XX wieku” oraz mgr Arkadiusz Kazański (UG) „Przejawy oporu społecznego wobec władzy komunistycznej w Polsce na przykładzie parafii św. Brygidy w Gdańsku w latach 1981–1989” (komunikat).

Ostatnia część obrad, którą moderował dr Jarosław Kłaczko, rozpoczęła się o godz. 12.30. W jej ramach wygłoszono trzy referaty. Jako pierwszy dr hab. Tadeusz Zieliński, prof. ChAT przedstawił zagadnienie „Legislacja w sprawach wyznaniowych w Sejmie PRL IX kadencji (1985–1989)”. Zmagania Kościołów chrześcijańskich w systemach totalitarnych nie dotyczyły tylko osób. Dr Piotr Birecki

(UMK) przedstawił temat „Losy poprotestanckich kościołów i budynków parafialnych na Pomorzu Nadwiślańskim po 1945 roku”. Dwudniowe obrady zakończył ks. dr Jarosław Wąsowicz, salezjanin z Piły, komunikatem „Salezjanie w Polsce w systemach totalitarnych – zarys problematyki”.

Podczas dwudniowej konferencji historycy z Polski i Czech mogli przedyskutować tematykę losów i działalności Kościołów chrześcijańskich w systemach totalitarnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Zauważyć należy, że stan badań dotyczący relacji Państwo–Kościoły w XX wieku jest dość ubogi, stąd idea zjazdu była doskonałą okazją do przybliżenia wiedzy na ten temat.

Witold Konopka (Toruń)